

Aktionsforskning som udviklingsstrategi?

Jette Larsen, lektor, ph.d. og Barbara Day, lektor, VIA

Artiklen diskuterer aktionsforskning som en oplagt tilgang for professionshøjskolerne som en forskningsform, der bygger på skolernes tætte samarbejde med praksis om udvikling af praksis. Fællestræk for forskellige retninger i aktionsforskningen præsenteres, hvorefter tre nutidige positioner med hver sit videnskabsteoretiske udgangspunkt eksemplificerer de overvejelser, man må gøre sig, inden man beslutter sig for et aktionsforskningsdesign. Der ses på de forskellige erkendelsesinteresser, vidensformer og forståelser af gyldighed i tilgangene, og hvilke udfordringer det kan give ind i et professionshøjskoleperspektiv. Der peges på de forskellige roller tilgangene kræver både af forsker og praktiker, og de dilemmaer, det medfører. Konklusionen er, at det er en krævende forskningsform, men med potentialer, især hvis man arbejder med et spørgsmål, der har betydning for både forsker og praktiker.

Professionshøjskolerne har fået forskningsforpligtelse og forskningsret. Hvordan dette konkret skal udmøntes, og hvordan man på en gang kan styrke professionsuddannelsernes vidensgrundlag og udviklingen af professionspraksis byder på en række udfordringer.

Professionsuddannelserne understreger gerne deres tætte relation til praksis, og det virker oplagt, at professionshøjskolerne, som på én gang har nærhed og distance til feltet, opdyrker en tæt interaktiv forskning. Det eksisterende samspil med praksis, herunder udviklingsarbejderne, kan videreudvikles med en tydeligere forskningsmæssig systematik.

Aktionsforskning vil være en af de forskningstilgange, der byder sig til. Aktionsforskning giver en rammesætning med en klar hensigt om at forandre praksis, hvor forsker og praktiker samarbejder om vidensproduktion.

Men der er forskellige udformninger af aktionsforskning, og et nærmere kig på disse rejser en række problemstillinger og dilemmaer. Begrundelserne for valg af aktionsforskning, og dermed den konkrete udformning, kan være vidt forskellige.

Aktionsforskning

I alle varianter af aktionsforskning indgår, at man vil skabe ændringer i en praksis i en fælles proces mellem forskere og praktikere, samtidig med at der skabes viden, både hos praktiker og forsker (f.eks. Malterud 2011, Duus 2003, Brinkjær og Høyen 2011).

Handlingsaspektet står centralt i aktionsforskningens oprindelige udgave, der tilskrives Kurt Lewin (1890-1947). Metodisk arbejdede han med en spirallignende proces (afledt af hermeneutikken) med gentagne runder af planlægning, aktion og resultater.

Nedenstående Lewin-citat fremhæver vægten på handling og praktiske resultater:

“The research needed for social practice can best be characterized as research for social management or social engineering. It is a type of action-research, a comparative research on the conditions and effects of various forms of social action, and research leading to social action. Research that produces nothing but books will not suffice.” (Lewin, 1946:144), fra Duus (2003).

Et nutidigt forsøg på indkredsning af, hvad der karakteriserer aktionsforskning, kommer fra The Sage Handbook of Action Research (2009), der indeholder aktuelle bidrag fra aktionsforskere verden over. Redaktørerne (Reason og Bradbury 2009:3-4) opstiller fem fællestræk.

Aktionsforskning

1. baserer sig på *et sæt arbejdsmetoder*, der modsvarer folks behov for at arbejde kreativt ift. *praktiske og ofte presserende problemstillinger*
2. inviterer til *samarbejdsrelationer* mellem forskere og praktikere, hvor der kan skabes nye kommunikative rum for dialog og udvikling
3. trækker på *forskellige former for viden*, både når der skal dokumenteres og formidles
4. er *værdiorienterede*, søger at arbejde med problemstillinger, som er betydningsfulde for *menneskelig trivsel*, samfund og den bredere økologiske kontekst, vi er en del af
5. Er *en levende fremspirende proces*, der ikke kan fastlægges på forhånd, men ændres og udvikles efterhånden som deltagerne uddyber deres forståelse af problemstillingerne og deres evne til medforskning både individuelt og kollektivt

Forskellige tilgange vil vægte punkterne forskelligt, og igennem tiden og forskellige steder i verden har der været arbejdet med forskellige varianter af aktionsforskning.

Aktionsforskning foregår eksempelvis med forskelligt videnskabsteoretisk udgangspunkt. Nogle aktionsforskningsformer har et ontologisk perspektiv i, at verden eksisterer uafhængigt af vores erkendelse af den, mens andre er baseret på et konstruktivistisk perspektiv.

Men fælles er, at aktionsforskning epistemologisk er kritisk over for positivismens fokus på ”neutral” beskrivelse af verden (Brinkjær og Høyen 2011, Reason og Bradbury 2009).

I Norden er der ifølge Duus (2003:24) sket en spaltning af aktionsforskningstraditionen i to retninger:

1. En teknokratisk-funktionalistisk tradition, som har til formål at ”...*færdigudvikle eller implementere et politisk valgt koncept eller program.*”
2. En kulturradikal-progressiv tradition, som ”...*er kendetegnet ved at solidarisere sig med underprivilegerede grupper i samfundet...ogsigter mod at ophæve grænsen mellem forsker og social eller politisk aktør.*”

Den kulturradikalt-progressive tradition dominerede aktionsforskningen i 70-erne (Duus 2003). Senere er der opstået nye tilgange i kraft af anderledes videnskabsteoretiske vægtninger, herunder dialogtilgangen (Olesen 2011).

I artiklen vil vi eksemplificere overvejelserne om, hvorvidt og hvordan aktionsforskning kunne være relevant for professionshøjskolerne ved at inddrage tre nutidige positioner med forskelligt videnskabsteoretisk udgangspunkt: Kritisk-utopisk aktionsforskning, byggende på kritisk teori og hermeneutik, praksisforskning¹ med afsæt i kritisk psykologi og dialogtraditionen, der bygger på socialkonstruktionisme og poststrukturalisme.

Vi vil se på erkendelsesinteresser, vidensformer og gyldighed i de forskellige tilgange og de udfordringer, det måtte give. Derefter vil vi diskutere professionshøjskoleforskerens roller med fokus på dilemmaer og forhold, der skal afklares i de enkelte aktionsforskningsprojekter.

Erkendelsesinteresser i aktionsforskning

Udformning af aktionsforskningsprojekter kræver eksplicite overvejelser om, hvad erkendelsesinteressen og de forskellige interesser i vidensproduktionen måtte være for de forskellige deltagere.

Aktionsforskning kan begrundes mere eller mindre normativt med udgangspunkt i politiske, ideologiske eller videnskabsteoretiske positioner. Reason og Bradbury ser således aktionsforskning i sammenhæng med et særligt verdensbillede, som rummer en række overordnede idealer:

“A wider purpose of action research is to contribute through this practical knowledge to the increased well-being – economic, political, psychological, spiritual – of human beings in communities, and to a more equitable and sustainable relationship with the wider ecology of the planet of which we are an intrinsic part”. (Reason og Bradbury 2008: 4)

’Myndiggørelse’ er centralt for erkendelsesinteresserne i den *kritiske utopiske* tilgang til aktionsforskning. Der er fokus på kollektiv bevidstgørelse og opbygning af handlingskapacitet i forhold til forbedring af socio-økonomiske og socio-kulturelle rettigheder og livsbetingelser for underprivilegerede grupper. Der er således (Nielsen & Nielsen 2010:103; 113) et dobbelt formål:

1. at skabe eksperimentelle situationer og forløb rettet mod deltagernes dannelsesproces set i et emancipatorisk perspektiv
2. at udvikle en konkret historisk forståelse af de sociale og kulturelle forhold, dvs. vedvarende kritisk samfunds- og kulturteoretisk analysearbejde

På linje hermed har *kritisk psykologisk praksisforskning* demokratiske og aktivistiske intentioner med det dobbelte formål (Mørck & Nissen 2005:130):

1. at undersøge hvilke handlemuligheder deltageren har i situationen, og hvordan disse kan udvides
2. at producere ideologikritik og grundforskning

Erkendelsesinteressen er således at producere viden om individets konkrete deltagelse i social praksisstruktur med henblik på at udvikle bud på fremtidsmuligheder, som peger på udvidelse af handleevnen i praksis.

Dialogtraditionen interesserer sig ligeledes for at bidrage til social forandring og har (Olesen 2011) et kritisk engagement og et normativt værdigrundlag. Der er vægt på kritisk refleksion i forhold til eksisterende praksis, især gennem undersøgelse af fastlagte overbevisninger, værdier, tavse antagelser og mentale modeller. Det normative er her ikke koblet til en marxistisk samfundsanalyse, men til værdier som ”retfærdighed” og ”bæredygtighed”.

Hvad er udfordringen i et professionshøjskoleperspektiv?

Der ligger mange dilemmaer gemt i at tage en markant normativ tilgang, modsat at lede en implementeringsproces for forandringer. Det kan virke ”utidigt” i dagens professionsforskning at tage et radikalt emancipatorisk udgangspunkt. Omvendt er der, hvis man blot tænker ”fælles processer”, en risiko for i stedet for demokratisering af forskning og udvikling at ”komme til” at være formidlere af en effektiv teknologi til eksempelvis organisationsændringer og installation af selvteknologier. Så det første grundlæggende spørgsmål, der skal besvares, er:

Hvilken overordnet erkendelsesinteresse vil vi basere vores arbejde på? I hvilken grad vil vi arbejde emancipatorisk (kollektivt), med empowerment (individuel) eller vil vi ’blot’ integrere udvikling, implementering og formidling og trække på deltagerens viden?

Intentionerne må afspejles i hele processen og ikke mindst i rollefordelingen igennem projektforsløbet og får også betydning for hvilken type viden, der kan skabes.

Hvilken viden skal skabes, og hvordan vurderes dens gyldighed?

I alle definitioner af aktionsforskning indgår at skabe ændringer i en praksis i en fælles proces mellem forskere og praktikere, samtidig med at der skabes viden, både hos praktiker og forsker. Men skal der tages stilling til

- *Hvilken slags viden skal projektet skabe?*
- *Hvordan arbejde med almengørelse af den viden, der som udgangspunkt er lokal, og hvordan validere den?*
- *Hvordan sikre, at der ikke sker ”en udvanding af videnskabelige kvalitetskrav i form af et nødvendigt kompromis eller balancegang mellem praksisnærhed og videnskabelig stringens”?*ⁱⁱ

Aktionsforskningen kan både skabe viden *i* handling og viden *om* handling, altså en mere generel eller eksemplarisk teoretisk viden i traditionel forstand. Hvilke vidensformer, der kan skabes, vil afhænge af hvilket videnskabsteoretisk paradigme, man opererer i, og hvilken tilgang man i øvrigt har til aktionsforskningen. Selvom aktionsforskning karakteriseres som handlingsrettet forskning (eks. Launsø og Rieper 2011, Duus 2003:27), er pointen netop (til forskel fra aktionslæring), at der skabes viden, der rækker ud over handlingen i den lokale kontekst. Fælles er, at aktionsforskning

aldrig kan levere bevis eller sandhed; men nyttig videnskabelig reflekteret viden, som Malterud (2011) siger.

Men hvad vil det sige?

I *kritisk utopisk aktionsforskning* (Nielsen & Nielsen 2005:175) tager videnskabelsen udgangspunkt i menneskers hverdagserfaringer og livssammenhæng og åbner sig mod almindimensioner. Dette sker ved, at deltagernes udkast til ny praksis ”*begynder at overskride en lokal problembewidsthed og interesseorientering og åbner sig mod mere omfattende/overgribende virkningsammenhæng*” (Nielsen & Nielsen 2010:114).

Sandhed her er ifølge Nielsen & Nielsen (2010:120) et spørgsmål om, hvordan forskningen ”*reflekterer og gøres transparent i forhold til de virkningsammenhænge, den (potentielt) indgår i.*” Dette omfatter samspil mellem

1. samfundsstrukturelle og institutionelle (kritiske) teorier
2. teorier og praksisser vedrørende vilkårene for hverdagslivets kommunikationer og livssammenhæng

Generaliserbarhed indebærer her ikke en *eksemplarisk* dimension forstået som ”eksempel til efterfølgelse”. Det eksemplariske knytter sig til det konkrete arbejde, som må ses i relation til de særegne, lokale betingelser – men som samtidig må afprøves i forbindelse med udvikling af sociale livsformer i andre kontekster (Nielsen & Nielsen 2005:175).

Højholt (2005:32) pointerer med afsæt i *praksisforskning*, at vi kan lære om almene sammenhænge ved at lære om deltagernes dybe personlige erfaringer. Dette fordi de konkrete handlinger i situerede strukturer kan vise noget om de overordnede praksisstrukturer.

Morin (2009:119) fremhæver i forhold til at diskutere gyldighedskriterier, at det giver nogle særlige muligheder at indgå i dialogisk tætte forskningsprocesser. Man kan tale om at nå en form for *social gyldighed* (Mørck og Nissen 2005:133). Nissen kalder det ”relevansforankring” (2004). Relevans kan handle om teoretisk relevans (som model *af* noget, hvilket befordrer teoretisk erkendelse), men det kan også handle om relevans i forhold til praksis (som model *for* noget), hvor modellen bruges til at regulere praksis, sætte en norm for praksis og udvikle praksis i en bestemt retning (Mørck og Nissen 2005:138).

Den *dialogiske* tilgang foreslår med henvisning til Gergen and Gergen’s (2009) bud på aktionsforskning, at man holder sig fra en normativ tilgang til ”det gode” og ”det onde”. Dermed åbnes muligheder for dialog og alternative handlinger (Olesen 2011). Tilgangen knytter an til poststrukturalismen, hvor viden kan ses som ”kundskabstilbud” (Gaventa og Cornwall 2009), hvilket indebærer et opgør med forskerens position som ”the master of truth and justice”, siges der med henvisning til et Foucault-citat. Viden bliver kontingent, og udtryk for magt kan underkastes fælles empirisk udforskning i samarbejdet mellem forskere og praktikere.

Det centrale validitetskriterium bliver, at den producerede viden skal give mening for dem, som agerer i det felt, den omhandler. Desuden skal den producerede viden kunne bidrage til at skabe

forandringer i retning af bedre vilkår for de involverede. Andre validitetskriterier kunne være: processuel, demokratisk, katalytisk og dialogisk kvalitet.

På tværs af tilgangene bliver forskningsprocessen en del af genstandsfeltet (Launsø og Rieper 2011: 33, Malterud 2011, Olesen 2011, Duus 2012).

Hvad er udfordringen i et professionshøjskoleperspektiv?

Det bliver en udfordring at gå fra den ”normale” konsulent- eller undersøgerrolle, som én der leder og rammesætter processerne efter en på forhånd valgt plan, til at arbejde med større reel og åben deltagerstyring. Hvordan navigere i at arbejde med flersidige målsætninger: på én gang udforske et område og udvikle en praksis, så den bliver bedre, ikke bare for deltagerne, men også i et overordnet mere eller mindre normativt perspektiv – samtidig med, at der skabes valid viden? Dilemmaerne i vidensproduktion bliver tydelige; hvilken slags viden, hvilken gyldighed og til gavn for hvem? Derfor bliver det vigtigt at sikre den løbende refleksion over mål og roller:

Hvordan kan der arbejdes bevidst med transparens og løbende fælles refleksioner, der også blotlægger modstridende interesser? Hvordan får hvilke stemmer plads i vidensproduktionen?

Hvad bliver rollen for forskerne på professionshøjskolen?

Dilemmaer i valg af forskningsprocesser og forsker- og deltagerroller

Tilrettelæggelsen af forskningsprocessen og rollerne i denne sker ideelt efter klarlægning af erkendelsesinteresser og tilgang til viden. Men især forholdet mellem forsker og udforsket må løbende reflekteres. I de foregående afsnit har vi antydnet nogle spørgsmål, som skal besvares for at kunne planlægge aktionsforskningsprocessen.

- *I hvilken grad vil vi arbejde emancipatorisk (kollektivt), med empowerment (individuel) eller vil vi 'blot' integrere udvikling, implementering og formidling og trække på deltagerens viden?*
- *I hvor høj grad vil vi skabe viden, der er, om ikke generaliseret, så dog almengjort?*
- *Hvordan kan der arbejdes bevidst med transparens og løbende fælles refleksioner, der også blotlægger modstridende interesser?*

Det er en generel bestræbelse i aktionsforskning, at forskeren møder deltagerne som subjekter og ikke som objekt for forskningen.

Professionshøjskolerne arbejder i forvejen med aktionslæring som en pædagogisk-organisatorisk metode. Madsen m.fl. (2010) påpeger, at der kan være en tendens til at sidestille aktionslæring og aktionsforskning. Men mens læring og udvikling af egen praksis kunne kaldes lokal

vidensproduktion, så er målet med aktionsforskning bredere. Men præcis hvordan skal det komme til udtryk i forskerrollen, hvor den professionshøjskoleansatte på en gang skal gå fra den traditionelle lærer/udviklingskonsulent til forsker og til en rolle som facilitator eller som demokratisk hjælper, der skaber rammer for emancipation? Det kræver overvejelser om, hvor demokratisk vi vil tilrettelægge processen fra problemindkredsning til præsentation og implementering af resultater: eksempelvis hvem inddrager hvem?

Samtidigt med at man må overveje ovenstående, er det i aktionsforskning centralt med en *åben fremspirende proces*; forskningsprocessen kan ikke detailfastlægges på forhånd. Den må ændres og udvikles, efterhånden som de involverede uddyber deres forståelse af problemstillingerne og deres evne til medforskning både individuelt og kollektivt (Reason og Bradbury 2009).

Der findes en række bud på, hvordan forsknings- og udviklingsdelen kan sammenkobles eller integreres. Malterud's model består af en *aktionsspiral* for planlægning, gennemførelse, løbende evaluering og redefinering af målsætning, og i interaktion hermed en *forskningsspiral*, der rummer systematisk beskrivelse og kritisk refleksion. Det anbefales i gentagne refleksionsrunder aktivt at lede efter materiale, der kan belyse problemer og negative erfaringer (Malterud 2011:154).

Den *kritiske utopiske* tilgang fremhæver, at demokratisering skal reflekteres i hele forskningsprocessen på en sådan måde, at den skaber betingelser for og opfordrer til myndiggørelse (Nielsen & Nielsen 2010:114). Processen indledes med fremtidsværksteder, efterfølges af forskningsværksteder og afsluttes med et offentligt arrangement. Der skal skabes 'dannelsesrum' for deltagerne og 'undersøgelsesrum' for aktionsforskningen (Nielsen & Nielsen 2005:156). Konkret kan det betyde, at forskeren er tovholder for projektforsløbet, støtter deltagerne projektarbejde, faciliterer samarbejdet mellem forskellige parter, formidler viden fra relevante fagområder, involverer eksterne videnspersoner samt indsamler og analyserer erfaringer (Bilfeldt m.fl. 2012). Forskeren dokumenterer arbejdet i værkstedsprotokoller og indgår i forskningsværkstederne som fagperson, som ifølge Nielsen & Nielsen (2010:109) har til opgave at konkretisere idéer og forslag samt tydeliggøre det almene i det konkrete. Nielsen & Nielsen understreger, at der er tale om en gensidig udfordring mellem teori og praksiserfaringer. Forskerne skal både udarbejde og perspektivere almene sider af det konkrete projekt, diskutere med anden forskning på området og bringe perspektiverne tilbage til den lokale kontekst (Nielsen & Nielsen 2010:113).

I *kritisk psykologisk praksisforskning* mødes forskerne med praktikerne/medforskerne for at diskutere forskernes observationer, og tilsvarende diskuteres og analyseres praktikernes/medforskerens erfaringer i fællesskab ved hjælp af kritisk psykologiske begreber såsom 'handlesammenhæng' og 'deltagelse'. Derved kan "*skabes rum for fælles udvikling af de dilemmaer som er til stede*" (Morin 2009:119).

Medforskeren præger, hvad der udforskes, hvem der interviewes og hvor aktivt de hver især engagerer sig i forskningssamarbejdet (Mørck og Nissen 2005:123).

Hos Kristiansen og Bloch-Poulsen (2009) kan man se et udfoldet eksempel på, hvordan de i et aktionsforskningsprojekt for ledere i en stor virksomhed har arbejdet med *dialogen*. De tog udgangspunkt i fremtidsværksted, og bl.a. gennem deres arbejde med og oplevelse af deltagernes reaktioner og relationer i forhold til dem selv (altså forskerne) kom de frem til at kunne spejle et tema om fejlfindingskultur. Et tema, der ikke var rammesat på forhånd, men på denne måde kom frem, så det kunne behandles og grundlæggende antagelser i organisationen dermed kunne problematiseres. Dialogkonferencer som en særlig arbejdsmetode, der indebærer en 2.ordens refleksion, er beskrevet af Frimann og Bager (2012). Gennem forskningsprocessen sker der en dekonstruktion og opgør med det, der tages for givet. På samme måde indgår refleksioner over interne magt- og underordningsforhold i gruppen i projektet– også forskerens egen involvering reflekteres i poststrukturalistisk aktionsforskning (Olesen 2011).

Udgangsreplik

Som det fremgår, er det ikke så ligetil at gribe til aktionsforskning, selvom det kan synes oplagt på en professionshøjskole, der er vant til at arbejde i tæt kontakt med praksis.

Aktionsforskning dækker over en række vidt forskellige tilgange til forskning, men alle kræver de meget af forskeren, både i forhold til at magte og kombinere mange forskningsmetoder, til at indgå i relationer, til at kunne agere fleksibelt i situationen og til at kunne lede og udholde refleksionsarbejde, også i forhold til egen rolle.

Det er ikke kun for professionshøjskolerne, der er dilemmaer. Nissen 2005:150 rejser spørgsmålet fra praksisforskningen om, hvordan deltager kan være ligestillet med forsker? Selv om der præsenteres et førstepersonsperspektiv, sker det jo gennem forskeren. Nissen forsætter: Hvordan kan forskeren sikre, ”at forskningens *objektivering* ikke vender tilbage og *begrænser praksis*”?

Det er ikke ligetil på en gang at ville være forsker og ville styrke deltagernes emancipation!

Med det udtalte fokus på mikroprocesser i dialogtilgangen skal man balancere, så det ikke udarter sig til internt ”navlepilleri” med hovedvægt på indbyrdes relationer i projektet eller implicerer en uønsket omklamring af de deltagende praktikere i empowerment’s navn.

Men der er stadig potentialer for at udvikle praksis sammen med praksis og samtidig skabe viden både med afsæt i den konkrete praksis og mere generelt om, hvordan man skaber ændringer i en bredere kontekst. Parterne kan bidrage med hver deres særlige perspektiv, kunnen og indsigt. Eksempelvis kan forskerne bidrage med viden, der gør, at spørgsmålene kan stilles på anden måde og praktikerne bidrage med indsigt i kompleksitet, magt- og ressourcekampe, som gør det udfordrende at skabe forandring.

Måske skulle man lytte til Ahrenkiel og Nielsen 2012, der beskriver det som en afgørende forudsætning for vellykket aktionsforskning, at der findes et ’burning issue’ for såvel forskere som

praktikere. Derigennem bliver de fælles processer måske mere lige og væsentlige for alle deltagerne.

Kilder

- Ahrenkiel, A og Nielsen, B S 2012: Viden og forandring – uden quick fix'. Dansk Pædagogisk Tidsskrift 3, 2012, side 35-41
- Bilfeldt, A., Andersen, J. & Jørgensen, M.S. (2012): Empowerment og aktionsforskning. I Bilfeldt m.fl. (red.): *Refleksiv praksis – forskning og forandring*. Ålborg Universitetsforlag.
- Brinkkjær, U og Høyen, M (2011): Videnskabsteori for de pædagogiske professionsuddannelser. Hans Reitzel
- Duus, G (2003): Virkesanalyse og læring i socialt arbejde. PhD-afhandling Aalborg Universitet www.soc.aau.dk/phd/afsluttede-phd-projekter. Lokaliseret dec 2013
- Duus, G. (2012): Validitet. Laursen, E og Tofteng, D: *Aktionsforskning – en grundbog*. S 113 – 128. Samfundslitteratur
- Frimann, S og Bager, A (2012): Dialogkonferencer. Laursen, E og Tofteng, D: *Aktionsforskning – en grundbog*. S 193- 204. Samfundslitteratur
- Gaventa, J og Cornwall, A (2009): Power and Knowledge. I Reason, P og Bradbury, H (red) *The Sage handbook of Action Research*. London. Kap. 11, s 171-189
- Gergen, K & Gergen, M (2009): Social Construction and Research as Action. I Reason, P & Bradbury, H (red) *The Sage handbook of Action Research*. London. Kap. 10, s159-171
- Højholt, C. (2005): Præsentation af praksisforskning. I Højholt, C. (red.): *Forældresamarbejde – Forskning i fællesskab*. Psykologisk Forlag A/S
- Kristiansen, M & Bloch-Poulsen, P (2009): Working with 'Not knowing' Amid Power Dynamics among Managers: From Faultfinding and Exclusion Towards Co-learning and Inclusion. I Reason, P & Bradbury, H (red) *The Sage handbook of Action Research*. London. Kap. 31, s 463-472
- Launsø og Rieper (2011): *Forskning om og med mennesker*. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck
- Madsen, B m. fl. (2010): *Aktionslæringens DNA. En håndbog om aktionslæringens teori og metode*. VIA System. (se især s.78-84 afsnit 2.4 Aktionslæring og aktionsforskning)
- Malterud, K (2011). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning – en innføring*. Universitetsforlaget Oslo
- Morin, A. (2009): *Praksisforskning: På tværs af almen- og specialpædagogik*. *Educare*. 4, 105-121.
- Mørck, L.L. & Nissen, M. (2005): *Praksisforskning. Deltagende kritik mellem mikrofonholderi og akademisk bedrevenen*. I Jensen, T.B. & Christensen, G. (red.): *Psykologiske og pædagogiske metoder. Kvalitative og kvantitative forskningsmetoder i praksis*. Roskilde Universitetsforlag.
- Nielsen, B S og Nielsen, K Aa (2010): *Aktionsforskning* Side 97-120 i Brinkmann/Tanggaard 2010 *Kvalitative metoder – en grundbog*. Hans Reitzels Forlag. Kbh.
- Nielsen, K.A. & Nielsen, B.S. (2005): *Kritisk-utopisk aktionsforskning*. I Jensen, T.B. & Christensen, G. (red.): *Psykologiske og pædagogiske metoder. Kvalitative og kvantitative forskningsmetoder i praksis*. Roskilde Universitetsforlag.
- Nissen, M. (2004): *Hellere urealistisk end nominalistisk*. Nordiske Udkast 33/2004:1.
- Nissen, M. (2005): *Notat om forskningsspørgsmål i aktionsforskning med Døgnkontakten for Børn og Unge i København*. Institut for Psykologi, Københavns Universitet, 28.10.2005.

- Olesen, Ravn Birgitte (2011). Aktionsforskning – om at skabe meningsfuld viden sammen. I Fra metateori til kommunikation. Side 86 – 120 Hans Reitzels Forlag, Kbh.
- Reason and Bradbury (2009): Introduction. I Reason, P and Bradbury, H (red) The Sage handbook of Action Research. London kap.1, side 1-10

ⁱ Praksisforskning er nært forbundet til aktionsforskning, og den er interessant som et bud på forskning sammen med praksis

ⁱⁱ Med reference til Argyris og Schön 1991 i Mørck og Nissen 2005:129